

TÜRKİYE’DE SİVİL HAVACILIK KONUSU İLE İLGİLİ YAYINLANAN TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZ YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ

Taciser KOCABAŞ*

ÖZ: Havacılık, tarihi oldukça derinden etkilemiştir. Dünyada havacılığın gelişimi teknolojik gelişmelerle paralel olarak gitmiştir. Havacılık tarihi balonun icat edilmesiyle başlamış, planörün icat edilmesiyle daha da hız kazanmıştır. Uçağın icadı ise havacılık tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Uçak teknolojisinde meydana gelen gelişmelerden sonra balonlar önemini kaybetmiştir. Askeri havacılık alanındaki gelişmelerin ardından sivil havacılıkta da gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye’de sivil havacılık alanında 1933 senesinden başlayarak hızlı gelişmeler olmuştur. Bu çalışmanın amacı, sivil havacılık alanında hazırlanmış olan yüksek lisans/doktora tezlerini sistematik literatür taramasıyla değerlendirmektir. Sivil havacılık kelimeleri kullanılarak araştırma yapılmıştır. Bu tezlere bibliyometrik analiz uygulanmıştır. Bibliyometri analizi bir konuyu çeşitli parametreler üzerinden haritalayan bir yoldur. Belirlenen konu hakkındaki eğilim ve eksiklikler belirlenmiş olur. Doğruluk derecesinin arttırılması ve geçerli sonuçlar elde edebilmek amacıyla YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanında araştırma yapılmıştır. 1990-2023 tarihleri arasında yazılmış tezler bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Yayınlandığı yıl, yayınlandığı üniversite ve yayınlandığı dil parametreleri belirlenerek tez çalışmaları incelenmiştir. Analiz sonuçları bulgular bölümünde grafikler ve tablo şeklinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivil havacılık, bibliyometrik analiz, havacılık emniyeti, havacılık tarihi, Türkiye’de havacılık tarihi

Makalenin türü: Araştırma

Jel Sınıflandırması: L91, L93

DOI:

Geliş tarihi: 13.10.2023 / **Kabul Tarihi:** 26.10.2023 / **Yayın Tarihi:**

Etik kurul onayı: Tarih/Sayı/Onay kodu vs

ANALYZING THE THESES PUBLISHED ON THE SUBJECT OF THE CIVIL AVIATION IN TURKEY BY BIBLIOMETRIC ANALYSIS METHOD

ABSTRACT: Aviation effects the history deeply. The development of aviation is parallel with the development of the technology. Aviation started with the invention of the balloon and it speeds up with the invention of the planors. The milestone for the aviation is invention of the aircraft. The developments in civil aviation are done after the developments in military aviation. In Turkey, starting from 1933, there has been great developments in civil aviation. The purpose of this study is to evaluate the theses about civil aviation in systematic literature analysis. Civil aviation are keywords for this study. Bibliometric analysis is applied to these theses. Bibliometric analysis is a methodology that maps the subject according to several parameters. YÖK Ulusal Tez Merkezi database is used in this study. The theses those were prepared between 1990-2023 are analysed by bibliometric analysis method. The year, university and language are determined as parameters. The results of this analysis is given in graphics and table.

Key Words: Civil aviation, bibliometric analysis, aviation safety, aviation history, Turkish aviation history

Type of article: Research

Jel Classification: L91, L93

DOI:

Received: 13.10.2023 / **Accepted:** 26.10.2023 / **Published:**

* Ankara, tkocabas0681@gmail.com, ORCID: 0009-0008-4925-3021

Kaynak gösterimi için:

KOCABAŞ, T. (2023). Türkiye’de Sivil Havacılık Konusu ile İlgili Yayınlanan Tezlerin Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,

1. GİRİŞ

Havacılık, tarihi oldukça derinden etkilemiştir. Ancak, geçmişine bakıldığında ise 100 yıl civarı bir süreçtir. Dünyada havacılığın gelişimi teknolojik gelişmelerle paralel gitmiştir. Uçak insanların hasret duyduğu uçabilmek duygusundan ortaya çıkmıştır. Havacılık için milat ilk uçağın uçuşu olarak kabul edilmektedir. Çoğu ülke havacılığın önderi olarak kendini görmektedir. Ancak, havacılık insanlığın ortak bir ürünüdür. Havacılık balonun icadıyla başlamış, planörün icadıyla hız kazanmıştır. Uçağın icadı ise havacılık tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Uçak ilk zamanlar uçma merakıyla icat edilmiş olsa da daha sonraları askeri amaçla kullanılmıştır. Uçak teknolojisindeki gelişmelerden sonra balonlar önemini kaybetmiştir.

2. DÜNYADA HAVACILIĞIN DOĞUŞU

Havacılık insanlık tarihini oldukça derinden etkileyen bir olgudur. Ancak, gelişimine bakıldığında sadece 100 yıl civarında bir süreçtir. Dünya tarihinde balon ilk kez başarıyla Joseph Montgolfier tarafından uçurulmuştur. Kardeşi olan Etienne ona eşlik etmiştir. 1746- 1823 yılları arasında Profesör Charles hidrojen gazı ile deneme yapmıştır ve denemesi başarılı olmuştur. Havacılıkta ilerlemeler 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Fransa'da meydana gelmiştir. İngilizler havacılık konusunda bu dönemde gelişme sağlayamamıştır. Çünkü İngilizler deniz dışındaki ulaşım araçlarına sıcak bakmamışlardır.

İlk hava kazası 1785'te gerçekleşmiştir. Balonda yangın çıkmış ve Roman Kardeşler hayatını kaybetmiştir. 1783 ve 1900 tarihleri arasında 20.000 kişi uçmuş, kazada 20 kişi hayatını kaybetmiştir (Kansu, 1997: 53). Bu oran havacılık emniyeti açısından önem taşımaktadır. Havacılığın gelişimine engel teşkil eden durumlar da olmuştur. Havacılıkla ilgili çalışma yapılması Rus Çariçesi II. Katherina zamanında yasaklanmıştır (Kansu, 1997: 54). Osmanlı İmparatorluğunda ise ilk balonla uçuş 1785'te İstanbul'da yapılmıştır (Kurter, 2009: s.18). İbrahim Paşa ise balonla uçan ilk Osmanlı devlet adamıdır. Varşova şehrinde 1789' da balonlu uçuş gerçekleştirmiştir.

Savaş yönetimini etkileyen uçakların icadı için yapılan çalışmalar eskiye dayansa da önemli çalışmalar 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Uçaklar üzerinde bilim adamları riskli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Kuşlar gözlemlenmiş ve onlardan esinlenerek denemeler gerçekleştirilmiştir. İngiliz George Cayley'in 1773 ve 1857 tarihleri arasında bu bakış açısından farklı olarak çalışmaları bulunmaktadır. Cayley kuşlardan esinlenerek yapılan kanatların yeterli olmadığını ve uçuş için kuvvet ihtiyacı olduğunu belirlemiştir (Kansu, 1997: 76). 1866'da havacılık kurumu İngiltere' de kurulmuş ve yine aynı sene İngiltere'de dünyada ilk defa hava sergisi açılışı meydana gelmiştir. Bu senelerde uçma kabiliyeti gösterebilenlere büyük ödül verilmiştir (Kansu,1997: 80). Fransa'da ise Clement Ader'in 1897'de çalışması denenmiştir. Pilot dahil uçağın ağırlığı 570 kilogramdı, adı Aviondu. İklim şartları nedeniyle uçak havaalanında parmaklıklara çarptı ve parçalandı (Tayhani,2001: 162). Aynı senelerde Otto Lilienthal de planörü keşfetmiştir. Uçağı keşfedememiş olsa da havadan ağır bir maddeyle uçabilmesi önemli bir dönüm noktasıdır. Uçarken Otto'nun fotoğrafları çekilmiştir. Bu da dönemin araştırmaları için esin kaynağı olmuştur (Hürkus,2008: 10). Havacılık geçmişinde en önemli gelişme Wright kardeşlerindir. Aynı günde 335 kg lık uçakla yapılan birkaç uçuş denemesi başarıyla tamamlanmıştır. 1913 yılının sonlarında uçakların üzerine atış yapacak ekipmanlar takılmıştır. Bu gelişme havacılıkta askeri yönden yeni bir dönemi açmıştır (Yalçın, 2013: 15).

3. TÜRKİYE'DE SİVİL HAVACILIĞININ DOĞUŞU

Osmanlı Devleti de gelişmeleri takip etmiştir. Yarbey Süreyya Bey 1912'de Avrupa seyahatinde birçok uçak fabrikası ziyaret etmiş ve teknolojilerden yararlanabilmek için incelemelerce bulunmuştur (İlmen,1947: 9). Osmanlı Devleti'nde uçak ile ilk uçuş Fransız asıllı Baron de Cartes tarafından 1909'da yapılmıştır. İki uçuş gerçekleştirilmiştir. İkinci uçuştan bir saat kadar sonra zorunlu iniş gerçekleştirilmiştir (Gediz, 1981: 3). Havacılığa katkı sağlaması amacıyla bir uçuş daha yapılmıştır. Fransız asıllı pilot Louis Bleriot'un 10 Kasım 1909' da gerçekleştirdiği uçuşa halk da çağrılmıştır. Bu olay Türk tarihi açısından önemli bir gelişme olmuştur (Gülten, 2010:5).

Tayyare ifadesi dilimize 1909'da eklenmiştir. Bu konuda hızlı ilerlemeler olmuştur. İlk önce uçaklar keşif sonra da sivil amaçlı olarak kullanılmıştır (Türk Hvk. 100' ncü Yıl Özel Sayısı, 2011: 59).

Fransa'da 1910'da Picardre manevraları yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nden gözlemciler Ali Fethi Okyar, Ali Rıza Müşir, Binbaşı Selahaddin Bey ve Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal Bey katılmıştır. Gözlemcilerin incelemeleri sonucu önemli güce sahip olacağı değerlendirilmiştir. Hazırladıkları rapor Harbiye Nezareti' ne iletilmiştir (Kural, 1984: 54). 1 Haziran 1911'de Havacılık Komisyonu kurulmuştur. Havacılığın Türk ordusunda ilk resmi kuruluşudur. Aynı tarih Hava Kuvvetleri Kuruluş günü olarak da geçmektedir (Tanman ve Keyüsk,1952: 15). Kolağası Fesa Bey 1912'de Fransa'da uçuş eğitimlerini başarıyla tamamlamıştır ve ilk Türk pilotu ünvanını almıştır. Pilotlar yetiştirebilmek için İngiltere'den ve Fransa'dan uçaklar alınmıştır (Okar, 2004: 10). 7 Mart 1912'de Türk pilotları Salim Bey ve Kemal Bey teknik eksikliklere rağmen İstanbul ve Edirne arasında uçuşlar gerçekleştirmişlerdir. Buna ek olarak Samim Bey, Yeşilköy Hava Gedikli Küçük Zabıt Mektebi' nde orduya yeni pilotlar yetiştirmiştir (Özdemir, 1981: 13) 20 Mart 1912'de Süreyya Bey'in Ceride-i Askeriye 'de araştırması yayınlanmıştır. Makalede uçakların savaşlarda büyük rol oynayacağı ve bombardıman görevleri için önem arz ettiği belirtilmiştir (Bora, 1977: 21) Bu dönemde Osmanlı ordusunun ilk defa bomba atan uçağı olmuştur. 1912'de Osmanlı ordusu 12 uçaktan oluşan bir filoya sahip olmuştur. Bu uçakları kullanabilmek için de 18 pilot Avrupa'da eğitim almıştır (Türkmen, 2010: 48). 6 Mart 1913 tarihinde ay yıldız Türk uçaklarına çizilmiştir. Bu olay, Dünya tarihinde bir ilktir (Meydan, 2012: 36).

Askeri havacılıkta bu ilerlemeler olurken sivil havacılıkta da 1933 senesinden başlayarak hızlı gelişmeler olmuştur. 20 Mayıs 1933' te Havayolları Devlet İşletme İdaresi kurulmuştur. Bu kuruluş, ilk sivil havacılık işletmesidir. İlk defa tarifeli uçuşunu Ankara-Eskişehir- İstanbul rotasında yapmıştır. 1935 senesinde Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü adını almıştır. 1944 senesindeki Şikago Sözleşmesine kadar Devlet Demiryolları düzenlemesiyle yönetilmiştir. Aynı yıl ABD' den 30 tane DC-3 uçağı alınmıştır. Orta Doğu' nun en büyük havayolu şirketi olmuştur. 1946 yılında taşınan yolcu 37. 308' i bulmuştur (Sezgin, 1991: 33).

1935-1940 yılları sivil havacılıkta özel sektör eğiliminin arttığı senelerdir. Nuri Demirağ 1935 senesinde İstanbul'da uçak ve Sivas' ta uçak ve motor fabrikalarını kurmuştur. Bu ilerlemeler, kamu ve özel sektörde Türkiye'yi Avrupa'da hava sanayisinde üçüncü büyük ülke konumuna getirmiştir. Türk Hava Kurumu, Kayseri ve Ankara'da uçak ve motor üretmiştir. Nuri

Demirağ, yerli mühendislerle çalışmış ve ilk Türk yolcu uçağını üretmiştir. 1938 yılında, NU/D-38 yolcu uçağı, Avrupa A Klas uçaklar arasında birinci olmuştur. (Saldıraner,1992: 33).

4. YÖNTEM

Bu çalışmada inceleme bibliyometrik analiz yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bibliyometri analizi bir konuyu çeşitli parametreler üzerinden haritalayan bir yoldur. Bibliyometrik analiz ile incelenen konu çeşitli parametreler bazında değerlendirilmekte ve mevcut hal için saptama yapılmaktadır (Şakar Denктаş ve Cerit,2013: 8). Belirlenen konu hakkındaki eğilim ve eksiklikler belirlenmiş olur. Türkiye'de son dönemde pazarlama konusunda bibliyometrik analizde artış vardır (Zeren ve Kaya, 2020: 35).

4.1. Çalışmanın amacı

Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında bulunan 1990- 2023 tarihleri arasında " sivil havacılık" içerikli yazılmış tezler bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiş ve inceleme sonucunda aşağıda belirtilen sorulara cevap aranmıştır.

Bunlar;

1. 1990-2023 yılları arasında hazırlanmış tezlerin üniversiteler bazındaki yoğunluğu nedir?
2. 1990-2023 yılları arasında hazırlanmış tezlerin yıllar bazındaki yoğunluğu nedir?
3. 1990-2023 yılları arasında hazırlanmış tezlerin İngilizce/Türkçe yoğunluğu nedir?

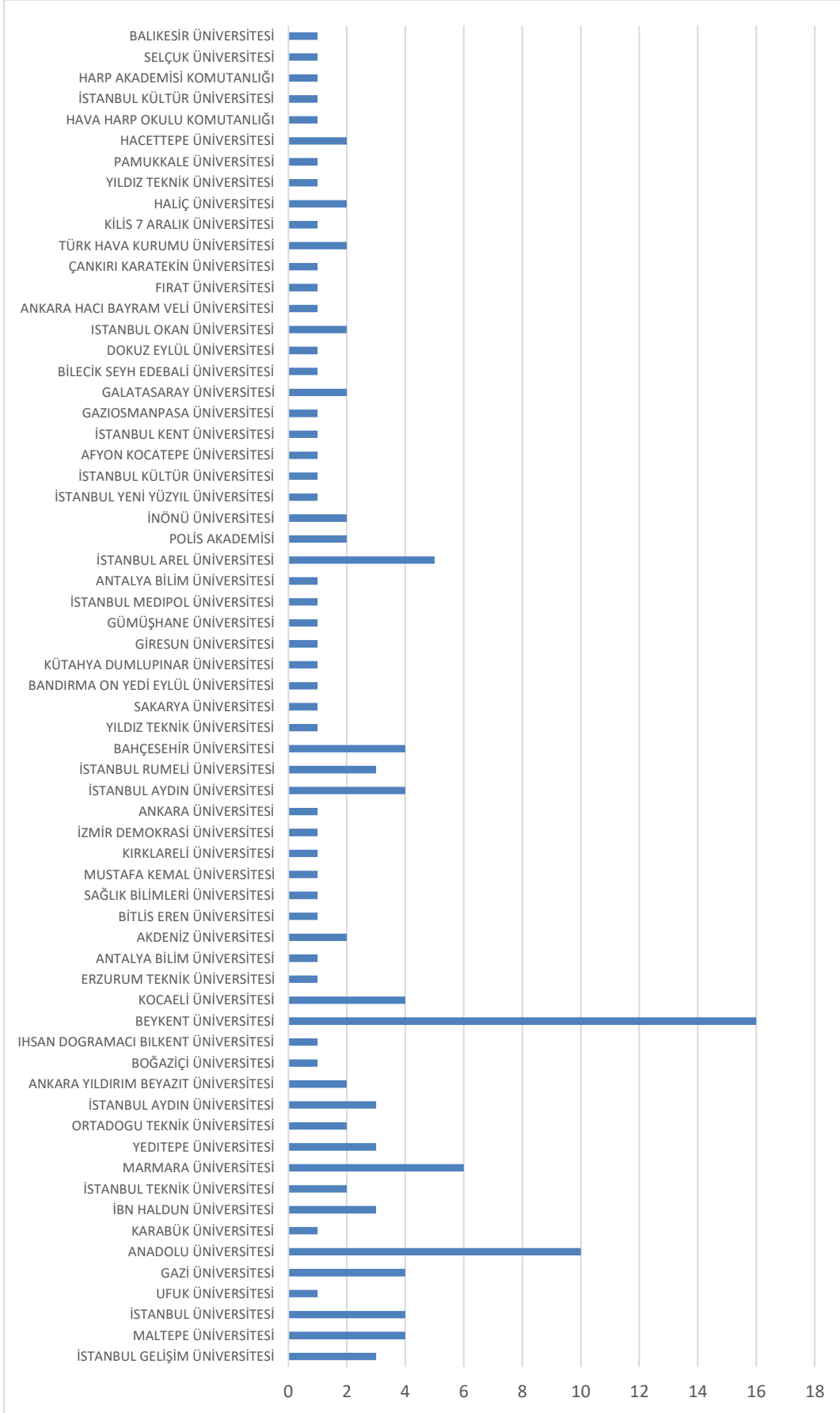
4.2. Veri Toplama ve Analizi

Doğruluk derecesinin arttırılması ve geçerli sonuçlar elde edebilmek amacıyla YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında araştırma yapılmıştır.

"Sivil Havacılık" anahtar kelimeleri tez arama motorunda kullanılmıştır. Bu çalışma " sivil havacılık" kavramı ve " 1990-2023" yılları arasında yayınlanan tezler olarak sınırlandırılmıştır. Çalışmaya yurtdışında hazırlanmış olan tezler dahil edilmemiştir. Yurtiçinde yüksek lisans ve doktora kapsamındaki tüm tezler dahil edilmiştir. " Yayınlandığı yıl, yayınlandığı üniversite, yayınladığı dil" parametreleri belirlenerek tez çalışmalarının bibliyometrik özellikleri incelenmiştir. Akabinde elde edilen bu veriler grafikleştirilmiştir.

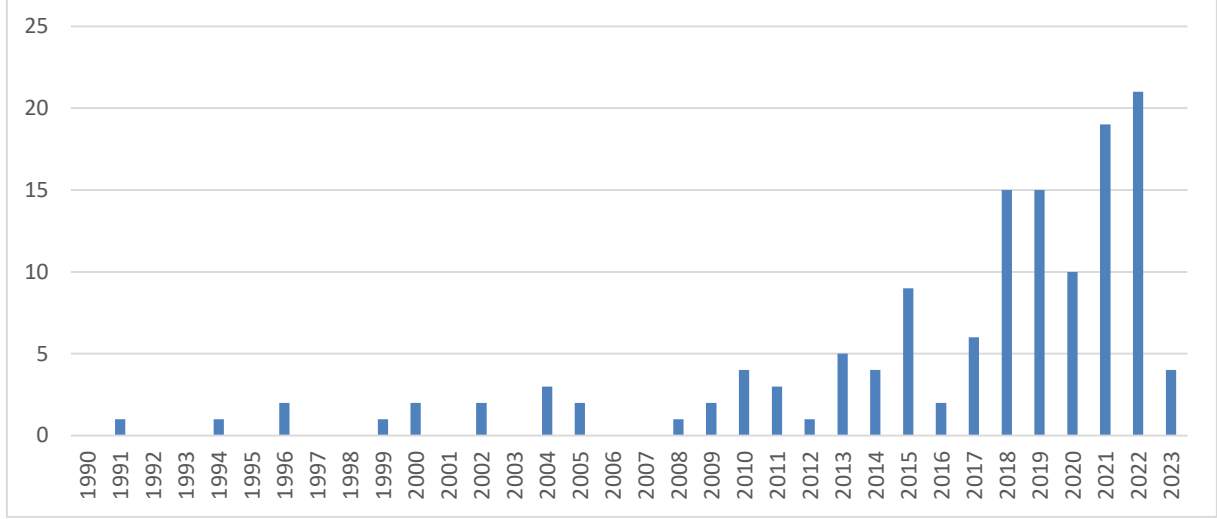
4.3. Bulgular

Sivil havacılık konusu ile ilgili olarak yüksek lisans ve doktora kapsamında toplam 135 tez incelenmiştir. Toplam 64 üniversitede konu ile ilgili araştırma yapılmıştır. Üniversitelere göre tezlerin dağılımı aşağıdaki grafikte verilmektedir.

Grafik 1. Üniversitelere göre tezlerin dağılımı

Yıllar bazında incelendiğinde 1990 yılında konuyla ilgili hiçbir tez çalışmasının yapılmadığı belirlenmiştir. 2010 yılından itibaren konuya ilginin arttığı belirlenmiştir. Yıllar bazında tezlerin dağılımı aşağıdaki grafikte verilmektedir.

Grafik 2. Yıllar bazında tezlerin dağılımı

Yazım dili bazında incelendiğinde tezlerin çoğunluğunun Türkçe olduğu belirlenmiştir. Tezlerden dili Türkçe olanların sayısı 119 dur.

Tablo 1. Yazım dili bazında tezlerin dağılımı

YAZIM DİLİ	TEZ SAYISI	YÜZDE
Türkçe	119	%88
İngilizce	16	%12
Toplam	135	%100

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Havacılık, tarihi oldukça derinden etkilemiştir. Ancak, geçmişine bakıldığında ise 100 yıl civarı bir süreçtir. Dünyada havacılığın gelişimi teknolojik gelişmelerle paralel gitmiştir. Uçak insanların hasret duyduğu uçabilmek duygusundan ortaya çıkmıştır. Havacılık için milat ilk uçağın uçuşu olarak kabul edilmektedir. Çoğu ülke havacılığın önderi olarak kendini görmektedir. Ancak, havacılık insanlığın ortak bir ürünüdür. Havacılık balonun icadıyla başlamış, planörün icadıyla hız kazanmıştır. Uçağın icadı ise havacılık tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Uçak ilk zamanlar uçma merakıyla icat edilmiş olsa da daha sonraları askeri amaçla kullanılmıştır. Uçak teknolojisindeki gelişmelerden sonra balonlar önemini kaybetmiştir. Havacılıkta ilerlemeler 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Fransa'da meydana gelmiştir. İngilizler havacılık konusunda bu dönemde gelişme sağlayamamıştır. Çünkü İngilizler deniz dışındaki ulaşım araçlarına sıcak bakmamışlardır.

Osmanlı Devleti de gelişmeleri takip etmiştir. Askeri havacılıkta ilerlemeler olurken sivil havacılıkta da 1933 senesinden başlayarak hızlı gelişmeler olmuştur. 20 Mayıs 1933' te Havayolları Devlet İşletme İdaresi kurulmuştur. Bu kuruluş, ilk sivil havacılık işletmesidir. İlk defa tarifeli uçuşunu Ankara- Eskişehir- İstanbul rotasında yapmıştır. 1935 senesinde Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü adını almıştır. 1935-1940 yılları sivil havacılıkta özel sektör eğiliminin arttığı senelerdir. Nuri Demirağ 1935 senesinde İstanbul'da uçak ve Sivas' ta uçak ve motor fabrikalarını kurmuştur. Bu ilerlemeler, kamu ve özel sektörde Türkiye'yi Avrupa'da hava sanayisinde üçüncü büyük ülke konumuna getirmiştir.

Havacılıkta emniyet kavramının gelişmesi ise sivil havacılık alanındaki gelişmelerle doğrudan ilgilidir. Sivil havacılıkta gelişmelerin artmasına bağlı olarak güvenlik konusuyla ilgili ihtiyaçlar da artmıştır. Bu duruma bağlı olarak emniyet konusuyla ilgili önlemler alınma ihtiyacı duyulmuştur. Havacılık emniyeti için hazırlanan uluslararası sözleşmeler havacılık emniyeti için milat oluşturmuştur. Havacılık güvenliğini tehdit eden faktörler; yabancı cisimler, hava koşulları, bilgi ve eğitim yetersizliği, insan faktörleri ve uçakla ilgili arızalar olarak verilebilir. Yabancı cisimleri örnek olarak kuş çarpması örneği verilebilir. Hava koşullarına ise, buzlanma ve kuvvetli rüzgar örnek olarak verilebilir. İnsan faktörlerine örnek olarak ise pilotla ilgili olarak pilotun eğitim ve bilgi yetersizliği ya da yorgun veya hasta olması verilebilir. Havacılık güvenliğini tehdit eden bu faktörlere bağlı olarak havacılık tarihinde birçok kaza meydana gelmiştir. Bunları en aza indirmek için sürekli olarak havacılık emniyeti konusunda değerlendirme ve kurallarda güncelleme yapılmıştır.

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Sivil havacılık hakkında yazılan tezlerin yıllar bazında dağılımı incelendiğinde 1990 yılında konu hakkında çalışma yapılmadığı görülmüştür. 1990-2023 yılları arasındaki ilk çalışma 1991 yılında yapılmıştır. Konu hakkında en çok tezin hazırlandığı yıl 2022 olarak belirlenmiştir. 2022 yılında 21 tez yazılmıştır. İkinci sırada ise 2021 yılında en fazla tez hazırlanmıştır. 2021 yılında 19 tez yazılmıştır. Üçüncü sırada, 2018 ve 2019 yıllarında en fazla tez yazılmıştır. 1990-2009 yılları arasında konuya eğilimin daha az olduğu görülmektedir. 2010 yılından itibaren konuya ilgili artmıştır. Özellikle 2015 yılından itibaren konuya ilginin daha da arttığı gözlemlenmiştir.

Sivil havacılık hakkında yazılan tezlerin üniversiteler bazında dağılımı incelendiğinde 64 üniversiteden bu konu hakkında tez yazıldığı belirlenmiştir. Konu ile ilgili en çok tez Beykent Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. Bu üniversiteden 16 tez yazılmıştır. İkinci sırada Anadolu Üniversitesi yer almaktadır. Konu ile ilgili bu üniversiteden 10 tez yayınlanmıştır. Üçüncü sırada Marmara Üniversitesi bulunmaktadır. Bu üniversiteden ise 6 tez yayınlanmıştır.

Sivil havacılık konusu hakkında yazılan tezlerin yazıldığı dil bazında dağılımı incelendiğinde, çoğunlukla tezlerin Türkçe olarak yazıldığı belirlenmiştir. Yazılan tezlerin 16'sı İngilizcedir. Türkçe dilinde ise toplam 119 tez yazılmıştır.

Ayrıca, hazırlanmış tezler incelendiğinde tezlerin çoğunun dilinin Türkçe olduğu belirlenmiştir. İngilizce dilinde yazılmış 16 adet tez bulunmaktadır. Bu konuda İngilizce tezlerin daha çok sayıda yazılması uluslararası literatüre katkı sağlayacaktır.

Sivil havacılık tezleri arasında "havacılık emniyeti" hakkındaki tezler incelendiğinde sadece 4 teze rastlanmıştır. Havacılık emniyetinin sivil havacılık açısından çok önemli olduğu göz önünde tutulduğunda bu konuda daha çok araştırma yapılması literatüre katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Bora, C. (1977). Türk Hava Kuvvetleri Hakkında Yayınlanan İlk Makale 1912, Hv.K.leri Dergisi, No:26, s. 21
- Gediz, Ergüder. Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tarihi (1911-1918), C.I, Tarihçe Şube Müdürlüğü, Ankara, 1981, s. 3
- Gülten, Z. (2010). Havacılık Tarihinde Yeşilköy, Hava Harp Okulu Hava Kuvvetleri Müzesi Yayınları, Yayın No: 15, Yeşilköy/İstanbul, s. 5
- İlmen, S. (1947). Türkiye'de Tayyarecilik ve Balonculuk Tarihi, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, s.9-15.
- Kansu, Y., Şenöz S., Öztuna Y. (1997). Havacılık Tarihinde Türkler 1, Hv. Bsm. Ve Neş. Md. Lüğü, Ankara, s. 53
- Kural, F. (1984). Kuruluş Yıllarında Türk Askeri Havacılığı Belgeleri (1909-1913), Hv. K. K. Iığı Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, s. 54
- Kurter, A. (2009). Türk Hava Kuvvetleri Tarihi C.I (1910-1914) Hv. Bsm.ve Neş. Md. Lüğü, Ankara Meydan, S. (2012). Akl-ı Kemal, Atatürk' ün Akıllı Projeleri, C.4, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2013, s.36
- Okar, A. (2004). Türkiye'de Tayyarecilik (1910-1924), Yaşantı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 10
- Özdemir, Y. (1981). Atatürk ve Türk Havacılığı, Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, s. 13
- Saldıraner, Y. (1992). Sivil Havacılık Faaliyetleri ve Türk Sivil Havacılık Otoritesi için Organizasyon Yapısı ve Önerisi, TC A.U. No:559, Sivil Havacılık Meslek Yüksek Okulu Yayınları No:4, Eskişehir, s. 33
- Sezgin, H. (1991).A. U. Sivil Havacılık Bülteni, Sayı 5, 1991, s. 33
- Şakar Denktas, G. ve Cerit, A. G. (2013). Uluslararası Alan İndekslerinde Türkiye Pazarlama Yazını: Bibliyometrik Analizler ve Nitel Bir Alıştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 27(4), s. 38
- Tanman, S. ve Keyüsk, M. (1952). Türk Havacılık Tarihi, II. Kitap (1912-1914), C.I, Uçuş Okulları Basımevi Eskişehir, C.I., s.15
- Tayhani, İ. (2001). Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923-1950), THK Basımevi, Ankara
- Türk Hv.K.leri 100' ncü Yıl Özel Sayısı, 2011, s.59
- Türkmen Z. (2010). Türkiye'de Havacılık Teşkilatının Kuruluşundan Harbiye Nazırı Nazım Paşa ve Döneminde Gerçekleştirilen Faaliyetlere Bir Bakış, (Türk Hava Kuvvetleri'nin 100'ncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu Sunumu), s.48
- Yalçın O. (2013). Atatürk'ün Havacılık Anlayışı ve Atatürk Döneminde Türk Hava Kuvvetleri, Ayrıntı Basımevi, Ankara, s.15
- Zeren, D. ve Kaya, N. (2020). Dijital Pazarlama: Ulusal Yazının Bibliyometrik Analizi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 17(1), s. 35